

DE FOSSIELE POTVISCH SCALDICETUS CARETTI IN MIDDEN-LIMBURG AANGETOOND.

Dr. A. B. VAN DEINSE, Rotterdam.

In April 1939 vond een ambtenaar der spoorwegen, die zich te voet over de spoorbaan van Enschede naar Hengelo begaf, een geheel zwarte tand tusschen het grint naast de dwarsliggers. Hij stond het gevonden voorwerp welwillend af aan den heer M. J. van Sambeek, directeur van het te Enschede gevestigde natuurhistorisch museum „Grensland”, alwaar de tand nu wordt bewaard.

De heer van Sambeek meende, dat hij hier te doen had met een fossiele potvischtand en stuurde mij het interessante stuk toe.

Nu zijn er in ons land 3 geslachten van fossiele *Physeteridae* bekend, n.l. *Scaldicetus*, *Physeterula* en *Thalassocetus*. Het wil mij voorkomen, dat de Enschedesche tand tot het eerstgenoemde geslacht, dus *Scaldicetus*, behoort. Van dit genus zijn in Nederland 2 soorten aangetroffen, n.l. *Sc. caretii du Bus* en *Sc. grandis du Bus*. Van beide soorten staat mij vergelijkingsmateriaal ten dienste en het bleek nu, dat onze tand behoort tot de Jong-Miocene potvisch *Scaldicetus caretii*. Van deze vorm zijn hier te lande alléén maar een aantal tanden bekend geworden, gevonden in de Achterhoek van Gelderland, bij Neede, en in Zeeland, in de Westerschelde, bij Terneuzen. Het is nu interessant, dat ons exemplaar wel bij Enschede werd aangetroffen, maar de werkelijke vindplaats ligt geheel ergens anders, n.l. in Midden-Limburg, bij Linne ten Zuiden van Roermond.

Wij weten dit door de nasporingen van den heer van Sambeek, want deze heeft bij de directie der spoorwegen nagevraagd, wáár het grint vandaan gehaald wordt, dat op de spoorbaan Enschede-Hengelo tusschen rails en dwarsliggers voorkomt. Dit grint wordt uit de Maas opgebaggerd bij Linne en vandaar vervoerd naar de plaatsen, waar men het noodig heeft. Zoo staat dus hierdoor vast, dat de oorspronkelijke vindplaats gelegen is bij Linne, in Midden-Limburg en daarmee hebben wij hier dus het eerste bewijs, dat *Scaldicetus caretii*, behalve in Gelderland en Zeeland, ook voorkomt in Limburg.

Bekijken wij de Miocene Noordzee-begrenzing, zooals o.a. Dr. P. T e s c h die publiceerde in het Haagsch Maandblad van Juli 1924, kaart No. 1, dan zien wij, dat de vindplaats Linne onmiddellijk aan de strandzone is gelegen, evenals Neede in Gelderland en Terneuzen in Zeeland. Feitelijk was dus een vondst als hier wordt medegedeeld, te verwachten.

In verband met bovenstaand is nu een klein courantenbericht van belang, dat op 9 Juli 1939 aangetroffen werd in het ochtendblad A., bladz. 3, van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, onder het hoofd „Roermond”. Ik laat hier bedoeld stukje onverkort volgen, dat tot titel heeft: „Een nieuwe grinderij”.

„Op den linker Maasoever even ten Zuiden van Roermond worden thans voorbereidende werkzaamheden uitgevoerd voor den aanleg van een grinderij door de N. V. Grint en Ballastmij. „de Merwede” te Rotterdam. Allereerst wordt een flauwe bocht, die de Maas ter plaatse maakt, weggegraven en het rivierbed uitgebaggerd. De bevaarbare bedding zal alzoo nieuw worden. Naar men ons mededeelde zullen de aangekochte gronden grint bevatten voor een exploitatie gedurende ongeveer tien jaar”.

Dit bericht komt dus hierop neer, dat de eerstvolgende tien jaren er veel grint gebaggerd zal worden in de directe omgeving van Linne en het is zonder meer duidelijk, dat er dus groote kans bestaat, dat er daar in het vervolg nog wel meer Mioceen materiaal gevonden zal worden bij de uitgravingswerkzaamheden. De tand van Enschede is er het bewijs van. Men zal dus goed doen, bovengenoemde graverij te volgen en te letten op voor den dag getreden Miocene fossielen. Helaas worden de vindkansen ongunstig beïnvloed door de moderne excavateurs, die zullen worden gebruikt, maar op los- en stortplaatsen van het gevonden grint is eenig succes toch volstrekt niet buitengesloten. Zou hier soms een tweede Elslou gevonden kunnen worden?

Over den tand van Enschede laat ik hier nog eenige bijzonderheden volgen. Voor een tand van *Scaldicetus caretii*, behoort ons voorwerp tot de kleinere tanden van deze soort. De lengte, recht gemeten, is 12 cm, langs de grootste kromming, 15 cm en langs de kleinste kromming 11,5 cm. In het midden is de ongeveer cirkelvormige omtrek, 11,1 cm. Het gewicht bedraagt 178 gram. De geheel zwarte tand is volkomen verkiezeld en opvallend gaaf. Zie foto 1 en 2. Aan de punt van de kroon ontbreken kleine stukjes van de omringende mantel van cement. In de lengterichting loopen door het dikke cement twee scheuren, die gelukkig niet diep zijn. Aan de basis is de wortel, wat het cement betreft, eenigzins geschonden, zie foto 1, maar deze beschadiging heeft het groote voordeel, dat de dentinelaag nu duidelijk zichtbaar is geworden. Deze diepzware dentine vertoont geheel basaal eenige breukvlakjes, die op vuursteenachtige breuken gelijken. Waar de dentine-kern onbeschadigd is, is nog waar te nemen de voor *Scaldicetus* typische lengtestreping ervan, terwijl loodrecht hierop, dwarsstreping te zien is. Door de rondrollende werking van water zijn genoemde strepingen eenigzins verzwakt.

Op ongeveer het basale derde deel van de totale lengte van de tand, is de dikte van het cement 6 mm, terwijl verder van den top af, deze dikte geleidelijk afneemt tot slechts 2 mm. De oppervlakte van den tand is geheel glad en ongeschonden; slechts op een paar plaatsen is een vrij onbeduidende invreting zichtbaar.

De kleur komt geheel overeen met die van de tanden, die uit de Westerschelde, Terneuzen, bekend zijn geworden en die nu berusten in de geologische collectie te Leiden, op de H. B. S. te Terneuzen, in het museum van het Zeeuwsch Genoot-

Tand van † *Scaldicetus caretii*, gevonden in de Maas te Linne bij Roermond. $\frac{3}{4}$ w. gr.

schap te Middelburg en bij mij. Dit materiaal is in 1932 en 1934 gevonden.

Nadere bijzonderheden erover kan men vinden in de Handelingen van het 25e Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres, 1935.

In 1923 heeft J. Bernink de eerste in ons land aangetroffen tand van *Scaldicetus caretii* gevonden in den Needschen Berg, bij Neede, Gelderland. Dit exemplaar is nu ook in het museum te Enschede, terwijl een tweede voorbeeld, ook door Bernink opgemerkt, zich in zijn museum „Natura docet”, te Denekamp bevindt. In 1931 heb ik op blz. 37 van mijn dissertatie, „De fossiele en recente Cetacea van Nederland”, geschreven, dat laatstgenoemde tand verloren zou zijn geraakt, een vergissing, die hierbij wordt hersteld. In juist genoemd geschrift worden verdere bijzonderheden over de *Scaldicetus*-tanden medegedeeld. In 1931 waren deze alleen maar uit den Needschen Berg bekend. Zij kenmerken zich, als vrijwel alle fossielen van die vindplaats, door een geelbruine kleur, terwijl zij belangrijk brozer zijn dan de Zeeuwsche exemplaren. De stevigheid en zeer goede conservatie van de laatste heeft Prof. van der Vlerk en mij verleid, te trachten er dwarsche doorsneden door te laten zagen en de verkregen coupes daarna te laten polijsten. De resultaten waren maar matig; het schijnbaar zoo soliede versteende cement en tandbeen brokkelde herhaaldelijk af en slechts fragmenten, die een laagsgewijze structuur vertoonden, werden na veel moeite verkregen.

Aug. 1939.

NEUSEELÄNDISCHE PHORIDEN

von

H. Schmitz S.J.

(Fortsetzung)

Beine nicht schlank, ziemlich hell gelbbraun. Die Schienenbeborstung ist die der meisten *Triphleba*-Arten: t_1 mit einem dorsalen Börstchen oberhalb der Mitte; t_2 dortselbst mit einem Borstenpaar, davon die eine Borste anterior, die andere dorsal; ausserdem ein anteriores Börstchen nahe der Spitze; t_3 mit zwei anterioren Börstchen, je oberhalb der Mitte und vor dem Ende. Letzteres samt dem Börstchen von t_1 ist bei der vorliegenden Art recht schwach, nicht länger als der Schienenquerschnitt, die anderen sind zwei bis dreimal länger. Vordertarsen: alle Glieder länger als breit. f_3 wenig verbreitert.

Flügel etwas länglich schmal (s. Tafel der Flügelphotos), etwas gelblich getönt, mit gelbbraunen Vorderrandadern. Costa länger als der halbe Flügel (0.56), kurzbewimpert; Abschnittsverhältnis etwa 19:19:6, also 1=2. Gabel etwas spitz (bei einem Flügel der Holotype weniger ausgesprochen als beim andern).

Schwinger gelb. Körperlänge gegen 1.8 mm.

Nach einem Exemplar beschrieben, von Lake Brunner, 4. Febr. 1922, Tonnoir leg.

Triphleba (Tonnoirina) rufithorax n. sp. ♀.

Rötlich, mit dunkeln Halteren, Randaderabschnitt 3 etwas länger als 2.

Männchen nicht bekannt. Weibchen: Stirn fast doppelt so breit wie lang, vorn mitten weniger vorgezogen, schwarzbraun, fast matt. Beborstung wie bei der vorigen Art, aber die erste Borstenquerreihe nur wenig nach vorn konvex, die Antialen deutlich etwas auf einander zu geneigt. Zwei bis drei Wangenborsten. Drittes Fühlerglied rotbraun, mässig klein, Arista dicht und deutlich pubeszent. Backen, Prälabrum, Taster und Rüssel lehmgelb. Taster nicht gross, spindelförmig, Endborste etwas länger als die andern. Rüssel kurz und etwas breit.

Thorax und Pleuren lehmgelb, der Rücken mit schwachem Glanz, die gelbgraue Grundbehaarung nur mässig dicht, dichter gegen die Schulterbeulen zu. Zwei Dorsozentralen. Schildchenborsten dünn, die vordern merklich kürzer als die gekreuzten hintern.

Abdomen eiförmig, Tergitplatten bräunlich. Vorderrand des dritten Tergits deutlich schmaler als der Hinterrand des vorhergehenden, von da an die Tergite allmählich verschmälert, weniger als doppelt so breit wie lang, der sechste länger als breit, trapezförmig. Wie bei der vorigen Art steht der Hinterrand des fünften Tergits dachartig vor (s. Abb. 11), was bei Aufweichung und Mazeration ganz verschwindet, aber für getrocknete Exemplare charakteristisch zu sein scheint. Behaarung der Tergite zerstreut und unauffällig; der